

Jacek Topyło

Dossier oprawców (1)

Pułkownik Anatol Fejgin, dyrektor Departamentu X MBP

Dyrektor Departamentu X MBP pułkownik Anatol Fejgin do organów bezpieczeństwa został bezpośrednio przeniesiony z Głównego Zarządu Informacji Wojska Polskiego. Jak sam stwierdził nigdy nie zajmował się drobnymi sprawami, zawsze powoływano go do rozstrzygnięcia gigantycznych problemów dotyczących spraw strategicznych.¹

Fejgin urodził się 25 września 1909 roku w rodzinie Mojżesza i Marii z domu Kacenelebogen² w Warszawie. Jego brat doktor Mieczysław Fejgin był osobistym lekarzem Bolesława Bieruta, do końca jego życia.³ Karierę polityczną dyrektor Departamentu X rozpoczął w okresie nauki w szkole średniej, gdzie związał się z rewolucyjnym ruchem młodzieży. W 1924 roku należał do kółek samokształceniowych, a następnie do rewolucyjnej organizacji szkolnej - Związek Młodzieży Socjalistycznej, kierowanej przez Związek Młodzieży Robotniczej w Polsce. W 1927 roku po ukończeniu gimnazjum w Warszawie, rozpoczął studia na Wydziale Medycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Na studiach związany był z rewolucyjną organizacją młodzieży akademickiej „Pochodnia” oraz z Międzynarodową Organizacją Pomocy Robotnikom, a następnie od 1928 roku został oficjalnym członkiem Związek Młodzieży Robotniczej na terenie Warszawy. Jesienią 1928 roku został przyjęty w szeregi Komunistycznej Partii Polski i był jej członkiem aż do rozwiązania w 1938 roku. W latach 1929-1934 był kilkakrotnie karany sędownie za działalność rewolucyjną i skazany na 6 lat więzienia. Zwolniono go, z odbywania kary po 4,5 roku.

We wrześniu 1939 roku po kapitulacji Warszawy, Fejgin przedostał się do Brześcia, a następnie do Lwowa, gdzie pracował jako ekonomista, a później jako naczelnik Wydziału

¹ Henryk Piecuch, *Spotkania z Fejginem: Zza kulis bezpieki* (Warszawa: Wydawnictwo Story, 1996), s. 150-151. [dalej cyt. *Spotkania z Fejginem*].

² Archiwum Instytut Pamięci Narodowej – Warszawa, Akta osobowe, Anatol Fejgin, sygn. 0204/3, k. 10.

³ Jan Nowak – Jeziorański, *Wojna w eterze 1948–1956: Wspomnienia* (Londyn: Odnova, 1986), s. 227-228 [dalej cyt. *Wojna w eterze*]. Bolesław Bierut zmarł 12 marca 1956 roku w Moskwie. Według urzędowego świadectwa zgonu podpisanego przez lekarzy sowieckich przyczyną śmierci było zapalenie płuc połączone z zawałem serca. Po powrocie do Warszawy z Moskwy dr Mieczysław Fejgin opowiadał, że Rosjanie zażądali od niego złożenia podpisu pod świadectwem zgonu obok podpisów dwóch innych lekarzy sowieckich, którzy przeprowadzili sekcję zwłok. Fejgina, mimo nalegań, nie dopuszczono do sekcji.

Planowania w drukarni państwowej. Pod koniec czerwca 1941 roku przeniósł się do obwodu Kujbyszewskiego. Pracował tam w sowchozie pełniąc funkcję ekonomisty-buchaltera, a następnie został zatrudniony w Zakładach Zbrojeniowych w Kujbyszewie. W maju 1943 roku wstąpił do 1 Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki gdzie pełnił funkcję oficera politycznego. W styczniu 1944 roku jako szef wydziału Polityczno-Wychowawczego prowadził kurs dla oficerów 3 Dywizji Piechoty im. Romualda Traugutta⁴.

We wrześniu 1945 roku został zastępcą pułkownika Piotra Pużaka w Głównym Zarządzie Informacji Wojska Polskiego. Funkcję tę pełnił do 1949 roku, kierując pracą śledczą i personalną oficerów. W GZI Wojska Polskiego zajmował się archiwum II Oddziału Sztabu Generalnego, dokumentami byłego Ministra Spraw Wojskowych oraz aktami Samodzielnego Referatu Okręgu Korpusu I⁵. W latach 1950-1954 jako zawodowy żołnierz pełnił obowiązki dyrektora Biura Specjalnego i Departamentu X. Z dniem 1 maja 1950 roku, został przyjęty do pracy w organach bezpieczeństwa publicznego na stanowisko dyrektora Biura Specjalnego, a 1 grudnia 1951 roku został dyrektorem Departamentu X Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego⁶. W czasie służby w aparacie bezpieczeństwa przez cały ten czas pozostawał na etacie Departamentu Personalnego Ministerstwa Obrony Narodowej. Dopiero z dniem 23 marca 1954 roku rozkazem nr 273, Anatol Fejgin został przeniesiony do rezerwy⁷.

W latach 1944–1954 Anatol Fejgin, był jedną z czołowych postaci w powojennej Polsce. Miał duże wpływy na politykę państwa oraz na samego Bolesława Bieruta, który brał pod uwagę jego propozycje ułaskawiania niektórych więźniów politycznych. Po ucieczce na Zachód podpułkownika Józefa Światła⁸, 1 stycznia 1954 roku został zwolniony z MBP.⁹ W czasie obrad III Plenum KC PZPR ogłoszono publicznie usunięcie byłego dyrektora Biura Specjalnego i Departamentu X z PZPR. W latach 1955–1956 po wydaleniu z aparatu

⁴ AIPN- Warszawa, Akta osobowe, Anatola Fejgina, sygn. 0204/3, k. 2.

⁵ Henryk Piecuch, *Imperium służb specjalnych: Od Gomułki do Kani* (Warszawa: Wydawnictwo Cinderella Books 1997), s. 83.

⁶ AIPN - Warszawa, Anatol Fejgin, pisma, notatki, doniesienia, protokoły przesłuchań, sygn. 0194/ 716, k. 5.

⁷ Archiwum Opozycji Ośrodek Karta - Warszawa, Anatol Fejgin - Dokumenty..., Anatol Fejgin, k. 38.

⁸ AIPN - Warszawa, Akta osobowe, Józefa Światła, sygn. 0193/7549.

Podpułkownik Józef Światło vel Izak Fleischfarb pseudonim „Jurek” 26 kwietnia 1943 roku w miejscowości „Dżambuł w Średniej Azji” przy zawarciu związku małżeńskiego z Justyną Światło, przeprowadził zmianę nazwiska z Fleischfarb Izak na Światło Józef. Funkcjonariusz UB, Zastępca Kierownika WUBP w Warszawie, Olsztynie i w Krakowie, Naczelnik Wydziału V Departamentu I MBP. Od 1950 do 1954 Wicedyrektor Biura Specjalnego MBP, a następnie Departamentu X MBP.

⁹ Nowak – Jeziorański, *Wojna w eterze, dz . cyt.*, s. 139 - 140. Anatol Fejgin z Berlina do Warszawy wrócił sam. 21 grudnia 1953 roku dyrektor Departamentu X złożył szczegółowy raport o zniknięciu Józefa Światła i podróży . Z uwagi na polityczną przeszłość Światła, początkowo nie dowierzano w jego rzekomą ucieczkę, a raczej brano pod uwagę jego porwanie.

bezpieczeństwa, przez niespełna jeden rok, Fejgin sprawował funkcję zastępcy kierownika działu „Marksizmu i Leninizmu” w Wydawnictwie „Książka i Wiedza”.

Nocą z 23 na 24 kwietnia 1956 roku został aresztowany. Prokuratura postawiła Fejginowi zarzut przekraczania uprawnień służbowych oraz rozpracowywania poszczególnych ogniw partii. Oskarżono go, także o bezprawne aresztowanie i przetrzymywanie w więzieniu 28 osób¹⁰. Od 16 września do 11 listopada 1957 roku był sądzony razem z Romkowskim¹¹ i Różańskim¹² przez Sąd Wojewódzki dla m.st. Warszawy. Zespołowi sędziowskiemu przewodniczył sędzia Sądu Najwyższego Jerzy Majewski, a w jego skład wchodził: L. Reske i J. Zduńczyk - sędzia sprawozdawca oraz sędzia zapasowy K. Gerczak. Prokuratura załączyła do akt oskarżenia 8 tomów akt śledztwa i 56 tomów akt byłego MBP, które stanowiły dowody oskarżenia. Protokół z rozprawy głównej liczył 36 tomów akt. Przed sądem zeznawało 115-u świadków z Jakubem Bermanem¹³, Stanisławem Radkiewiczem¹⁴, Franciszkiem Mazurem¹⁵ i Leonardem Zarako-Zarakowskim¹⁶. Jednym z ważniejszych świadków oskarżenia Fejgina, był Jan Wasilewski, który z początkiem 1957 roku został mianowany zastępcą Prokuratora Generalnego PRL, a wcześniej był więźniem Departamentu X. Wystąpienie prokuratora Adama Ferencza podsumowało rozprawę, który w mowie końcowej stwierdził, że.:

¹⁰ AOOK - Warszawa, Anatol Fejgin - Dokumenty..., Anatol Fejgin, k. 39 - 42.

¹¹ Roman Romkowski vel Menasze Grünszpán - Kikiel, syn Stanisława i Marii z domu Blajwajs, członek KPP, PPR i PZPR. W latach 1949 - 1954, był jednym z najbardziej wpływowych decydentów w MBP. W czasie wojny w latach 1941 - 1944 Romkowski pełnił funkcję komisarza politycznego, szefa wywiadu i kontrwywiadu oraz był dowódcą „Oddziału Specjalnego” im. Józefa Stalina na Nowogródzczyźnie. Od 1 sierpnia do 31 grudnia 1944 roku kierował kontrwywiadem Resortu Bezpieczeństwa Publicznego. W 1945 roku został przeniesiony na stanowisko dyrektora Departamentu I MBP. W latach 1946 - 1949 pełnił funkcję pomocnika ministra BP, a od 1 stycznia 1949 roku do 27 listopada 1954 roku wiceministra BP. Z dniem 28 listopada 1954 roku został odwołany ze stanowiska wiceministra aparatu bezpieczeństwa.

¹² Pułkownik Józef Różański (prawdziwe nazwisko Goldberg) funkcjonariusz UB, dyrektor Departamentu Śledczego MBP, w organach bezpieczeństwa od 9 września 1944 roku do 5 marca 1954 roku. Aresztowany w listopadzie 1954, w 1955 skazany na 5 lat więzienia. W czasie drugiego procesu w 1957 roku skazany na 15 lat więzienia. Wyszedł na wolność w 1964 roku. Departament Śledczy utworzono rozkazem nr 040/ org. z dnia 29 czerwca 1947 r.

¹³ Jakub Berman, urodził się w 1901 roku w Warszawie. Członek KPP, Biura Politycznego PPR. W 1944 współorganizator Centralnego Biura Komunistów Polski w ZSRR, następnie PZPR, 1952-54 członek Prezydium Rady Ministrów, 1954-56 wiceprezes Rady Ministrów. Jako członek najściślejszego kierownictwa partii i państwa kształtował politykę w dziedzinie ideologii, kultury i spraw zagranicznych. W latach 1949-54 był członkiem Komisji Biura Politycznego KC PZPR d/s Bezpieczeństwa Publicznego, współodpowiedzialny za działalność Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Odsunięty od życia politycznego w 1956 r., a w 1957 r. usunięty z PZPR. W latach 1957 - 1968 pracownik redakcji historycznej SW „Książka i Wiedza”. Zmarł w 1984 roku w Warszawie.

¹⁴ Stanisław Radkiewicz minister bezpieczeństwa publicznego od 21 lipca 1944 roku do 7 grudnia 1954 roku.

¹⁵ Franciszek Mazur- członek WKP(b), KC PPR i PZPR. W latach 1948-1951 zastępca członka BP; 1950 - 1956 sekretarz KC; 1951-1956 członek BP KC PZPR; 1957-1965 ambasador w Pradze, zmarł w 1975 r.

¹⁶ Leonard Zarako - Zarakowski generał dywizji, oficer armii sowieckiej; W roku 1944 szef Sztabu Generalnego; W roku 1945 dowódca okręgu wojskowego Lublin; Od roku 1946 komendant Akademii Sztabu Generalnego; W latach 1950 - 1956 pełnił funkcję prokuratora generalnego oraz naczelnego prokuratora wojskowego.

Nie mogę się powstrzymać od (...), osobistej uwagi, że nasze ustawodawstwo karne właściwie w żadnym przepisie nie oddaje w pełni czynów zarzucanych oskarżonym. Nie oddaje w pełni tego bezmiaru szkodliwości (...). Jestem zdania, iż gdyby ustawodawca przewidział, że pod przepis art. 248 i 286 KK będą podpadały takie czyny jakie są zarzucane oskarżonym (R. Romkowski, J. Różański i A. Fejgin), to na pewno utworzył by szczególnie przepis przewidujący szczególnie surową karę. Takiego przepisu nie ma (...). Jedynym wnioskiem w przedmiocie kary, jaki mogę więc zgłosić, jest zażądanie wymierzenia oskarżonym kary w granicy najwyższego, przez prawo przewidzianego zagrożenia¹⁷.

Anatol Fejgin jedynie przyznał, że w okresie pracy w MBP tylko jeden raz wyraził zgodę na długotrwałe przesłuchanie aresztowanego. Stwierdził, że udzielając zgody, miał na myśli przesłuchanie, w czasie którego podejrzany miał zapewnione przerwy na odpoczynek nocny i na posiłek. Powoływał się na zarządzenie 05/54 Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, które dopuszczało, a nawet w poszczególnych wypadkach było wręcz zalecane¹⁸. Zaznaczył, że rozkaz ten wydał w szczególnych okolicznościach i w stanie wyjątkowego podniecenia nerwowego. Wyjaśnił, że osobiście przymusu nie stosował i nie tolerował stosowania przemocy fizycznej. Podkreślił, że wydał polecenie kilkakrotnego uderzenia pasem Szczęsnego Dobrowolskiego, lecz nie miało to na celu wymuszenia nieprawdziwych zeznań, a jedynie chodziło o to, że Dobrowolski odmawiał zeznań¹⁹.

W procesie sądowym zeznawali oficerowie byłego MBP oraz ofiary Departamentu X. Pułkownikowi udowodniono winę i skazano na 12 lat pozbawienia wolności za bezprawne aresztowanie i przetrzymywanie 28 osób. W związku ze skazaniem pułkownika Fejgina za przestępstwa, które popełnił podczas służby w organach bezpieczeństwa zarządzeniem personalnym z dnia 22 września 1959 roku minister spraw wewnętrznych Władysław Wicha, zmienił rozkaz personalny byłego MBP nr 1458 z dnia 30 grudnia 1953 roku i kwalifikację zwolnienia Fejgina, który został dyscyplinarnie wydalony ze służby w aparacie bezpieczeństwa publicznego z dniem 1 stycznia 1954 roku. Władysław Wicha na podstawie art. 34. ust. 1 Dekretu z dnia 20 lipca 1954 roku o służbie w organach bezpieczeństwa publicznego pozbawił Fejgina stopnia oficerskiego. Karę więzienia Fejgin odbył w zakładzie karnym w Raciborzu²⁰.

W dniu 3 października 1964 roku na skutek rozporządzeniem Rady Państwa, Fejgin został zwolniony z aresztu. Po wyjściu na wolność z protekcji i na interwencję Józefa

¹⁷ Henryk Piecuch, *Spotkania z Fejginem*, dz. cyt., s. 167 - 168.

¹⁸ AOOK - Warszawa, Anatol Fejgin- Dokumenty..., Anatol Fejgin, k. 3.

¹⁹ Tamże, k. 20 - 21.

²⁰ AIPN - Warszawa, Anatol Fejgin. Pisma, notatki, zarządzenia personalne, wyciągi z rozkazów, sygn. 0194/716, k. 7 - 8.

Niedziwieckiego²¹ oraz Mieczysława Popiela²², pułkownik został zatrudniony w Zakładach Radiowych „Onig” w Warszawie w charakterze planisty, jako zastępca kierownika działu. W tym czasie był inwigilowany przez agent, o kryptonimie „Ł”, w celu poznania jego opinii, na temat panującej sytuacji politycznej w kraju i na świecie²³. W 1967 roku przy poparciu Czesława Ringera²⁴ i Aleksandra Szenauka został zatrudniony w zakładzie doświadczalnym Instytutu Badań Jądrowych, a następnie pracował w Centrali Zaopatrzenia Przemysłu Poligraficznego „Technograf”, w dziale przyborów drukarskich. W latach 1956-1968 został objęty wrywkową kontrolą operacyjną, głównie przez „PT”- (Podśluch Telefoniczny). Stwierdzono wówczas, że Fejgin utrzymywał liczne kontakty z osobami zwolnionymi z aparatu bezpieczeństwa i usuniętymi z partii za wrogi stosunek do PZPR i rządu²⁵.

W 1968 roku byłego dyrektora specjalnej komórki MBP inwigilował agent o kryptonimie „Andrzej”, który donosił w notatce z 4 kwietnia 1968 roku skierowanej do podpułkownika M. Karolaka, że: „wśród adwokatów mówi się o powołaniu przez rabina warszawskiego komisji mającej na celu badanie antysemityzmu w Polsce. Jako jeden z członków tej komisji wymieniany jest Fejgin, były dyrektor w MBP”²⁶. W tej sprawie podpułkownik Karolak zalecił sprawdzenie informacji agenta „Andrzeja” o rzekomym istnieniu komisji do badań antysemityzmu w Polsce oraz wyjaśnienie roli Fejgina w tej komisji. Po drugie kazał przeanalizować komunikat Biura „T”²⁷ pod kontem pozyskania źródła informacji. Po trzecie rozkazał, przeprowadzić ustalenia w miejscu pracy Fejgina w celu uzyskania informacji, o jego zachowaniu, wypowiedziach i kontaktach. Zalecał pozyskać źródła informacji spośród osób razem pracujących z byłym dyrektorem Departamentu X. Po

²¹ Józef Niedziwiecki - członek PZPR i KC, kierownik Wydziału Przemysłu Ciężkiego i Komunikacji KC PZPR oraz przewodniczący komisji Przemysłu Ciężkiego, Chemicznego i Górnictwa w latach 1965-1969.

²² Mieczysław Popiel - członek PPS, KPP, PPR i PZPR, od marca 1960 r. do lipca 1964 r. zastępca kierownika Wydziału Ekonomicznego, a od lipca 1964 r. do września 1965 r. zastępca kierownika Wydziału Przemysłu Ciężkiego i Komunikacji KC PZPR.

²³ AIPN - Warszawa, Akta osobowe..., sygn. 0204/3, k. 10 - 13.

²⁴ Pułkownik Czesław Ringer funkcjonariusz Resortu BP i MBP zwolniony z organów bezpieczeństwa z dniem 15 września 1953 roku. Pełnił funkcje: Kierownika Działu Mundurowego Wydziału Finansowego Resortu BP, Zastępcy Kierownika d/s Gospodarczych Wydziału Ochrony Rządu MBP, Wicedyrektora Departamentu III-zaopatrzenia MBP, następnie Zastępcą Szefa Zaopatrzenia MBP.

²⁵ AIPN - Warszawa, Akta osobowe..., sygn. 0204/3, k. 2. Anatol Fejgin utrzymywał kontakty m.in. z Józefem Jurkowskim, Aleksandrem Szenauk, Marią Kamińską, Eliaszem Kotonem, Wilhelmem Straserem.

²⁶ Tamże, k. 3.

²⁷ Biuro „T” MSW - technika operacyjna. W roku 1965 w strukturach Biura „T” funkcjonowało 9 Wydziałów i 2 samodzielne sekcje: Wydział I.- podśluch telefoniczny; Wydział II.- podśluch pokojowy, z wyjątkiem hoteli i personelu dyplomatycznego; Wydział III.- podśluch pokojowy personelu dyplomatycznego i obiektów hotelowych; Wydział IV.- podgląd i penetracja; Wydział V.- legalizacja operacyjna (fałszywe dowody, pieczętki itp.); Wydział VI.- chemia operacyjna i ekspertyzy; Wydział VII.- instalacja podśluchu pokojowego; Wydział VIII.- zaopatrzenie techniczne; Wydział IX.- opracowanie techniczne oraz remont sprzętu techniki operacyjnej; Samodzielna sekcja „S”- opracowanie środków farmaceutycznych dla celów operacyjnych; Samodzielna sekcja „C”- gospodarka finansowa, warsztaty produkcyjne.

czwarte podpułkownik Karolak, kazał kontynuować inwigilację Fejgina poprzez „PT” oraz sprawdzić możliwości założenia „PP” (Podszuch Pokojowy) w miejscu jego zamieszkania. Polecał ustalić osoby zamieszkujące w tym samym domu, gdzie mieszkał były pułkownik i zabezpieczenie dopływu informacji o zachowaniu się w miejscu zamieszkania. W Centrali Zaopatrzenia Przemysłu Poligraficznego Anatol Fejgin był pod obserwacją agentów o pseudonimie „Drukarz” i „Poligraf”²⁸.

W dniu 25 października 1974 roku, po meldunku agentów inspektor operacyjny Jan Ścigocki z Wydziału II Departamentu III MSW, w sprawie Anatola Fejgina stwierdzał zagrożenia: „propagowanie wrogich poglądów i działalność skierowana przeciwko linii politycznej partii”. Ścigocki zalecał w sprawie Fejgina stosowane formy, środki i metody pracy śledczej po przez.: kwesty, ewidencje, zastosowanie „PT”, „PP”, „B”²⁹. Wykorzystanie od jednego do trzech kontaktów operacyjnych”³⁰.

W 1985 roku Fejgin złożył wniosek o przyjęcie do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację i przyznania jego osobie uprawnień kombatanckich z tytułu służby wojskowej w okresie II wojny światowej w I Dywizji im. Tadeusza Kościuszki, a następnie w Głównym Zarządzie Polityczno - Wychowawczym WP. Wówczas były pułkownik uprawnienia kombatanckie otrzymał. Dopiero w lutym 1990 roku po upadku reżimu Zarząd Główny ZBoWiD-u wznowił postępowanie weryfikacyjne i uchylił decyzję przyznającą byłemu dyrektorowi Departamentu X, uprawnienia kombatanckie. W uzasadnieniu decyzji podkreślono, że zajmując kierownicze stanowisko w MBP stosował niedopuszczalne metody śledcze i przemoc w stosunku do osób zatrzymanych, a zasłużonych w walce z okupantem niemieckim. Podkreślono, że odbycie przez niego kary pozbawienia wolności i uzyskania zatarcia skazania nie stanowi przeszkody prawnej do rzetelnej oceny jego działalności i postawy. ZG ZBoWiD-u powołał się na orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 20 grudnia 1988 roku, zgodnie z którym organ wydający decyzję nie może pominąć postaw i zachowań, które są sprzeczne z godnością człowieka oraz z podstawowymi wartościami humanizmu. Na decyzję ZG ZBoWiD-u Anatol Fejgin złożył zażalenie do Naczelnego Sądu Administracyjnego, wnosząc o jej uchylenie. Stwierdził, że ani w śledztwie, ani w czasie rozprawy sądowej nie udowodniono mu osobistego udziału w aktach przemocy. Zaznaczył, że Sąd nie tylko pozbawił go praw, w tym honorowych, ale wręcz uwypuklił jego chlubną działalność bojową. Czyny za które Anatol Fejgin został skazany w listopadzie 1957 roku

²⁸AIPN- Warszawa, Akta osobowe..., sygn. 0204/3, k. 44, 56.

²⁹ Biuro „B” MSW –zajmowało się obserwacją.

³⁰ AIPN- Warszawa, Akta osobowe..., sygn. 0204/3, k. 81.

jego zdaniem kolidowały z prawem, ale nie miały nic wspólnego z jego służbą w Wojsku Polskim. ZG ZBoWiD-u wniósł o uchylenie skargi pułkownika Fejgina. Również prokurator na rozprawie przed Najwyższym Sądem Apelacyjnym oddalił skargę Fejgina. NSA podtrzymał decyzję ZG ZBoWiD-u o pozbawienie Anatola Fejgina uprawnień kombatanckich. W uzasadnieniu wyroku Sąd powołał się na preambułę ustawy o szczególnych uprawnieniach kombatanatów z której wynika, że uprawnienia te mogą być przyznane wyłącznie osobie szczególnie zasłużonej dla narodu i państwa polskiego. Jeżeli osoba dopuściła się takiego rodzaju przewinień wobec narodu i państwa polskiego, które przekreśliły poprzednio posiadane przez nią zasługi, to brak jest podstaw do uznania takiej osoby za zasłużoną na tyle, by mogła ona korzystać ze szczególnie uprzywilejowanego statusu prawnego i tytułu kombatanta. NSA powołał się na wyrok Sądu Wojewódzkiego dla m.st. Warszawa z 11 listopada 1957 roku, skazujący Fejgina na 12 lat pozbawienia wolności za to, że od 1950 do końca 1953 roku w Miedzeszynie i Warszawie, jako dyrektor Biura Specjalnego, a następnie dyrektor Departamentu X MBP bezprawnie pozbawił wolności co najmniej 28 osób. Przetrzymywał bezpodstawnie w więzieniu od kilku miesięcy do trzech lat i polecał podległym funkcjonariuszom bezpieczeństwa stosować wobec nich przymus fizyczny i psychiczny. Sąd Najwyższy nie uwzględnił rewizji oskarżonego i wyrok Sądu Wojewódzkiego utrzymał w mocy. NSA podkreślił, że wyroki skazujące wbrew temu, co twierdził pułkownik Fejgin nie zawierały w odniesieniu do niego jakiegokolwiek oceny pozytywnej. Zarówno z ustaleń Sądu Wojewódzkiego dla m.st. Warszawa, jak i Sądu Najwyższego wynikało w sposób jasny i oczywisty, że „po zakończeniu II wojny światowej dopuścił się on czynów zasługujących na szczególne potępienie, o rzadko spotykanej w praktyce sądowej szkodliwości społecznej, wyrządzając wielką szkodę całemu społeczeństwu polskiemu i poszczególnym osobom. Dlatego Sąd Najwyższy uznał, że przyznanie uprawnień kombatanckich pułkownikowi Anatolowi Fejginowi było niedopuszczalne”³¹.

15 kwietnia 1950 roku pułkownik Stefan Kuhl, szefa GZI WP, w notatce służbowej do organów bezpieczeństwa z charakteryzował Fejgina, w następujący sposób:

Pracując przez cztery lata na stanowisku zastępcy szefa Głównego Zarządu Informacji WP, płk Anatol Fejgin przede wszystkim kierował pracą śledczą i personalną w organach Informacji. Pod jego kierownictwem wykryto drogą śledczą wiele poważnych grup przestępczych w wojsku, co stanowiło najpoważniejszą część dorobku służby Informacji. Szczególnie trzeba podkreślić wkład płk Fejgina na odcinku wychowania oficerów śledczych w duchu bezkompromisowego stosunku do wroga oraz stałą troskę o czystość szeregów służby Informacji. Dzięki

³¹ Maria Kałużna, „Anatol Fejgin” *Wokanda* z 7kwietnia 1991.

jego czujności służba Informacji pozbyła się wielu dwulicowców, próbujących przeniknąć do szeregów kontrwywiadu. Jako zastępca szefa Głównego Zarządu Informacji WP, płk Fejgin nie ograniczał się do kierowania działem śledczym i personalnym, uczestnicząc w opracowaniu podstawowych wytycznych działania wojskowego kontrwywiadu, wykazał umiejętności przewidywania metod działania wroga. Praca płk Fejgina przeniknięta była partyjnością, która decydowała o tym dużym autorytecie, jaki zyskał sobie w wojsku i organach Informacji. Płk Fejgin był duszą organizacji partyjnej Głównego Zarządu, szczególnie zaś zasłużył się w pracy nad uodpornieniem naszego kolektywu na wpływy prawicowego i nacjonalistycznego odchylenia.³²

Anatol Fejgin zmarł 28 lipca 2002 roku w Warszawie w wieku 93 lat.

Jacek Topyło, historyk, absolwent Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (2003), obecnie doktorant w Katedrze Historii Najnowszej KUL pod kierunkiem prof. dra hab. M. Piotrowskiego. Autor przygotowanej do druku książki *Departament X MBP w latach 1949-1954. Geneza-struktura organizacyjna-metody pracy*. Mieszka w Warszawie.

³² Stanisław Marat, Jacek Snopkiewicz, *Ludzie bezpieczeństwa: Dokumentacja czasu bezprawia* (Warszawa: Wydawnictwo Alfa 1990), s. 181.